

- ▶ Numura tēma – mazumtirgotāju tirgus varas regulējums
- ▶ Īsumā par būtisko:
  - [KP jauns sastāvs](#)
  - [KP uzlikto pienākumu ievērošana](#)
  - [Eiropas Komisijas lēmums IT un konkurence](#)
- ▶ Jaunums: [10 gadi ES konkurences tiesībām Latvijā](#)

Labas sadarbības principi ar likuma spēku

Lielai daļai ražotāju mazumtirdzniecības uzņēmums ir neizbēgams sadarbības partneris. Tomēr nevienlīdzīgais spēku samērs un no tā izrietošās grūtības noslēgt sadarbības līgumu, kas ir vienlīdz izdevīgs abām pusēm, liek iejaukties valstij – ceļu uz Saeimu uzsācis jauns likumprojekts, kas precizēs līdz šim Konkurences likumā iekļauto. Starp skaļajām par un pret diskusijām ir vērts atskatīties, kā klājies ar līdz šim spēkā esošo regulējumu.

Nopietnas diskusijas par to, ka tirgotāju un ražotāju sadarbībai nepieciešams īpašs regulējums, aizsākās vēl pirms 2005. gada. Toreiz arvien skaļāk atskanēja vietējo ražotāju palīgā saucieni, saskaroties ar neizpildāmām veikalu prasībām. Palūkojoties uz tirgus struktūru, iemesls bija skaidrs – ražotāju pusē darbojās daudz salīdzinoši nelielu uzņēmumu, bet to galvenie sadarbības partneri bija lieli un spēcīgie mazumtirdzniecības tīkli. Ja veikals varēja viena uzņēmuma ražoto produkciju viegli aizstāt ar citu, tad ražotājam, zaudējot vietu plauktā, izredzes veiksmīgi turpināt darbību krasi samazinājās.

Pastāvot šādam spēku sadalījumam, lielai daļai ražotāju nebija pietiekamas tirgus varas veidot

līdzvērtīgu dialogu ar mazumtirgotāju. Savukārt risks zaudēt tos efektīvi strādājošos ražotājus, kas ilgtermiņā varēja nespēt izturēt tirgotāju prasības, bija pārāk liels valstij kopumā, tāpēc 2006. gadā tika uzsākts darbs pie īpaša normatīvā regulējuma izstrādes. Pēc tirgus izpētes, citu valstu pieredzes apzināšanas un ilgstošām diskusijām ar tirgotāju un ražotāju pārstāvjiem, 2008. gada nogalē Konkurences likumā tika iekļauts [aizliegums launprātīgi izmantot dominējošo stāvokli mazumtirdzniecībā](#). Saskaņā ar to, lielākajiem mazumtirgotājiem tika aizliegts launprātīgi izmantot savu tirgus varu pret tiem piegādātājiem, kuru darbība bija lielā mērā atkarīga no iespējas savas preces tirgot konkrētajā tīklā.

Kas mainījās tirgū pēc 2008. gada

Jaunais regulējums definēja sešus aizliegto rīcību veidus – pārmērīgās tirgus varas izpausmes, kurām normālā, godprātīgā uzņēmumu sadarbībā nevajadzētu pastāvēt arī bez īpašas likumdevēju iejaukšanās. Tā lieli tirgotāji turpmāk attiecībās ar mazajiem ražotājiem vairs nedrīkstēja:

- nepamatoti atdot atpakaļ iepirkta preces. Šis nosacījums novērsa situācijas, kad veikals, īpaši neplānojot, pasūta lielu preču apjomu un neizpārdoto vienkārši atdod ražotājam atpakaļ;
- uzspiest nepamatotas atlaides par preču piegādi, atrašanos plauktā, izvietojumu un

mārketinga pasākumiem – darbībām, ko tirgotājs pats izvēlas un pats arī finansē;

- pārmēru ilgi nenorēķināties ar piegādātājiem. Kopš 2009. gada likumā noteikts pavisam precīzi – norēķinu termiņš par piegādātajām pārtikas precēm, kuru derīguma termiņš nav ilgāks par 20 dienām, tiek uzskatīts par netaisnīgu, ja tas pārsniedz 30 dienas no preču piegādes dienas;
- piemērot netaisnīgas un nepamatotas soda sankcijas. Tā, piemēram, tirgotāji vairs nevarēja likt maksāt simtos latu mērāmu sodu par laikus nepiegādātām precēm pāris desmitu latu vērtībā;
- likt maksāt, ja ražotājs vēlas, lai tā preces tiktu izvietotas arī jaunatvērtā ķēdes veikalā, tā liekot ražotājam pastarpināti segt savu izdevumus par veikala atvēršanu;
- piemērot nepamatotus maksājumus par līguma slēgšanu.

Regulējuma klupšanas akmeņi

Ja viens regulējums ir spēkā, tad kāpēc šobrīd tiek virzīts cits? Atbildi uz šo jautājumu sniedz tās grūtības, ar ko saskārušies likuma piemērotāji un paši uzņēmumi, kurus likums aizsargā:

Mazākajām tirdzniecības ķēdēm – rīcības brīvība

Ja lielie pārtikas mazumtirgotāji – Rimi, Maxima – bija spiesti pārskatīt savus sadarbības principus ar piegādātājiem, mazākie likuma nosacījumus uz sevi neattiecināja un Konkurences padomes turpināja saņemt informāciju par ražotāju diskriminēšanu tajos. Izrādījās, ka mazajā Latvijas tirgū arī mazāku mazumtirdzniecības ķēžu tirgus vara var būt pietiekama, lai uzspiestu piegādātājam neizdevīgus nosacījumus.

Bailes neļauj aizstāvēt savas tiesības

Lai arī kopumā Konkurences padome ir izskatījusi sešas lietas par iespējamu mazumtirgotāju tirgus varas ļaunprātīgu izmantošanu, tikai divos

Pēc jaunā regulējuma stāšanās spēkā Konkurences padome veica piegādātāju aptauju un secināja – lielo ikdienas preču mazumtirgotāju sadarbība ar piegādātājiem kļuvusi prognozējamāka un līgumos ar piegādātājiem tikpat kā vairs nav atrodami aizliegtie darbības veidi. Arī aptaujātie ražotāji norādīja, ka kopumā attiecības starp piegādātājiem un tirgotājiem uzlabojušās.

Gandrīz sešu gadu laikā, kopš ir spēkā īpašais regulējums, Konkurences padome trīs gadījumos ir atklājusi tā pārkāpumus. Viena ikdienas patēriņa preču mazumtirdzniecības ķēde tika sodīta par pārmērīgi ilgu norēķināšanos ar ražotāju. Cita – par netaisnīgu atlaižu uzspiešanu, panākot, ka ražotājs līdzfinansē zemo cenu veikala formāta uzturēšanu. Trešais pārkāpums tika konstatēts nepārtikas preču tirgū – liels mazumtirgotājs tika sodīts par veselu aizliegto darbību komplektu, tai skaitā nepamatoti soda maksājumiem, preču atpakaļatdošanu un citiem.

gadījumos to pamatā bija cietušā iesniegums. Pārējos pārkāpumus iestāde atklāja pati, jo ražotāji nebija gatavi oficiāli vērsties pēc palīdzības, bailēs zaudēt plaukta vietu veikalā.

Nesamērīgā pierādīšanas nasta

Latvija bija viena no pirmajām valstīm, kurā tika lemts ar likuma spēku līdzsvarot tirgotāju un piegādātāju sadarbību, un plašo diskusiju un lielās pretestības rezultātā tika izvēlēta piesardzīga, bet tāpēc grūti piemērojama likuma redakcija. Lai novērstu pārkāpumu, Konkurences padomei jāspēj detalizēti ekonomiski un juridiski pierādīt, ka konkrētajam mazumtirgotājam konkrētajā situācijā patiesi piemīt pietiekama tirgus vara un ka ražotājs patiesi ir atkarīgs no šī tirgotāja. Tikmēr citās valstīs, kurās šobrīd ir spēkā līdzīgs regulējums, pastāv kāds kvantitatīvs kritērijs – tirdzniecības platība vai apgrozījums –, pēc kā noteikt, vai tirgotājam piemīt liela tirgus vara.

Ko piedāvā jaunais likumprojekts

Ņemot vērā pieredzi, lai novērstu līdz šim konstatētās nepilnības, Ekonomikas ministrija ir izstrādājusi projektu likumam par negodīgas mazumtirdzniecības prakses aizliegumu ([projekts pieejams Saeimas interneta vietnē](#)), kas drīzumā tiks skatīts 1. lasījumā Saeimā.

Jaunā likuma būtība īpaši neatšķiras, un, tāpat kā vecais regulējums, tas ar likuma spēku nostiprinās labas sadarbības principus, kas būtu jāievēro tirgotāju un ražotāju sadarbībā. Atšķirībā no vecā regulējuma jaunajā projektā šie principi definēti precīzāk, tāpat, ņemot vērā to specifiku, īpaši nodalīta pārtikas preču un nepārtikas preču tirdzniecība. Likumprojekts arī paredz, ka godīga sadarbība būs jāisteno pilnīgi visiem pārtikas preču mazumtirgotājiem un vairs neattieksies tikai uz lielākajiem tīkliem. Tas nozīmē, ka Konkurences padomei vairs nevajadzēs tērēt resursus un laiku, lai pierādītu dominējošu stāvokli mazumtirdzniecībā, tāpēc tā varētu ātrāk izskatīt līdzīgu pārkāpumu lietas, turklāt spētu aizsargāt arī tos ražotājus, kas saskārušies ar mazāku veikalu patvaļu.

Lai valsts pārvaldes resursus izmantotu patiesi lietderīgi, Konkurences padome izskatāmās pārkāpumu lietas prioritizēs, izmantojot iespēju panākt mazāk būtisku pārkāpumu novēršanu bez formālas lietas ierosināšanas, piemēram, ar pārkāpēju brīdināšanu, un skatot lietas, kad piegādātāji patstāvīgi nespēs efektīvi aizstāvēt

savas tiesības un vienoties par taisnīgiem pārtikas preču piegādes noteikumiem.

Būtiskākās izmaiņas pašos noteikumos skars akcijas atlaižu piemērošanu un norēķinu termiņu vērtējumu. Tā, lai novērstu situācijas, kad tirgotāji uz ražotāju atlaižu akciju laiku iegādājas lielu apjomu preču un pēc akcijas beigām šīs lētāk iegādātās preces patērētājiem pārdod par pilnu cenu, peļņu paturot sev, turpmāk veikali nevarēs saņemt ražotāja akcijas atlaidi par precēm, kas šīs akcijas laikā netiek iztirgotas. Ja šādas neiztirgotas preces paliks veikala krājumos, tas varēs vienoties ar ražotāju par akcijas pagarinājumu vai apmaksāt pilnu preces cenu.

Savukārt attiecībā uz norēķinu termiņiem paredzēts precīzāk definēt tieši svaigu dārzeņu apmaksas kārtību, kuru derīguma termiņš nepārsniedz 10 dienas. Par šiem produktiem tirgotājam būs jānorēķinās, ilgākais, 20 dienu laikā no piegādes dienas. Tomēr, tāpat kā vecais regulējums, arī jaunais likums nav paredzēts, lai aizstāvētu neefektīvus ražotājus vai atņemtu tirgotājiem iespējas aizstāvēt savas intereses un cīnīties par labāku piedāvājumu. Kamēr vien tas notiek objektīvi un godīgi, atbilstoši abu pušu saimnieciskajām interesēm, tirgotāju vēlme panākt zemākas piegādes cenas vai, piemēram, lielākas atlaides, tieši saskan ar patērētāju interesēm ieraudzīt zemākas cenas veikalu plauktos.

Īsumā par būtisko

Konkurences padome uzsāk darbu jaunā sastāvā

Šī gada 15. janvārī darbu Konkurences padomes locekļa amatā uzsāka tās līdzšinējais izpilddirektors Jānis Račko.

Latvijas Konkurences padomes lēmēj institūcijas – padomes – sastāvā kopumā ir tās priekšsēdētājs un divi Konkurences padomes locekļi, ko Ministru kabinets apstiprina amatā uz piecu gadu termiņu. Šobrīd Konkurences padomi vada priekšsēdētāja Skaidrīte Ābrama (apstiprināta amatā 2012. gada 12. jūnijā), savukārt padomes locekļi ir Dzintars Striks (atkārtoti apstiprināts amatā 2011. gada 17. februārī) un Jānis Račko.

Tiesības, ko aizsargā Konkurences padome, jāaizstāv arī pašam

Gan izvērtējot uzņēmumu apvienošanās, gan konstatējot pārkāpumus, Konkurences padome savos lēmumos uzņēmumiem var piemērot pienākumus, kuru ievērošana palīdz saglabāt vai atjaunot konkurenci tirgū. Gadu mijā Konkurences padome noslēdza divas tirgus uzraudzības, kuru ietvaros pārbaudīja šādu pienākumu ievērošanu.

2013. gada nogalē tika noslēgta pārbaude par to, vai pēc apvienošanās AS „Rīgas piena kombināts” un AS „Valmieras piens” ievēro tiem piemērotos saistošos noteikumus, kā arī vērtēta apvienošanās ietekme uz piena nozari. Abu uzņēmumu apvienošanās iestāde atļāva 2012. gadā ([vairāk informācijas šeit](#)) un, lai novērstu tās iespējamo negatīvo ietekmi uz konkurenci, paredzēja virkni saistošo noteikumu, kas aizsargā zemnieku, kā arī mazāko tirgotāju intereses. Pārbaude atklāja, ka noteikumi kopumā tiek ievēroti.

Savukārt, pārbaudot konkurences situāciju skaistumkopšanas un sadzīves preču tirgū, Konkurences padome secināja, ka pēc 2012. gada nogalē pieņemtā lēmuma sodīt AS „Drogas” par tirgus varas ļaunprātīgu izmantošanu šis uzņēmums novērsis konstatētos pārkāpumus un uzlabojis sadarbību ar piegādātājiem.

Tomēr abos gadījumos Konkurences padome aicināja pārbaudīto uzņēmumu sadarbības partnerus – zemnieku saimniecības un sadzīves preču piegādātājus – ziņot konkurences uzraudzības iestādei, ja tie tomēr saskaras ar aizliegtām darbībām. Tieši paši uzņēmumi, darbojoties tirgū, var visātrāk pamanīt, ja to tiesības tiek pārkāptas, un vērsties Konkurences padomē, lai tās aizstāvētu.

Eiropas Komisija par aizliegtu vienošanos soda divas enerģijas biržas

Šī gada 5. martā Eiropas Komisija publiskoja lēmumu piemērot sodu kopumā 5,979 miljonu eiro apmērā divām vadošām Eiropas enerģijas biržām *EPEX Spot* un *Nord Pool Spot* par aizliegtu vienošanos savstarpēji nekonkurēt ar to sniegtajiem elektroenerģijas īstermiņa tirdzniecības pakalpojumiem Eiropas Ekonomikas zonā. Kamēr ES ietvaros notika diskusija par iekšējā enerģētikas tirgus izveidi un tika meklēti tehnoloģiski risinājumi pārrobežu tirdzniecības nodrošināšanai, minētie uzņēmumi savā starpā vienojās par darbības teritorijām. Vairāk informācijas par pārkāpuma būtību un izmeklēšanu pieejams [EK interneta vietnē](#).

Paziņojumā presei EK viceprezidents un konkurences komisārs Hoakins Almunja norādīja, ka laikā, kad vairums Eiropas patērētāju ir satraukti par arvien pieaugošajiem elektroenerģijas rēķiniem, novērst pretlikumīgu tirgus sadali ir bijis īpaši būtiski.

Abi uzņēmumi ir saņēmuši soda samazinājumu 10 % apmērā, jo lietas izpēti laikā atzina savu vainu un sadarbojās ar izmeklētājiem, tādējādi ļaujot ātri novērst pārkāpumu un taupīt izmeklēšanas resursus.

IT zināšanas un konkurences ierobežošana

2014. gada sākumā Konkurences padome noslēdza izpēti divās lietās, kas, lai arī pēc būtības bija atšķirīgas, abas bija saistītas ar grūtībām, ko klientiem un patērētājiem var radīt nepietiekamas zināšanas informācijas tehnoloģiju jomā. Nepārzinot, kā tieši darbojas konkrēta programmatūra, cik viegli vai grūti to savietot vai pat aizstāt ar citām, klientam ir grūti pašam izvērtēt, kā būtu visizdevīgāk rīkoties, un nākas paļauties uz piegādātāja teikto.

Ar informācijas tehnoloģijām saistītos tirgus Konkurences padome šogad ir iekļāvusi savu uzraudzību prioritāšu sarakstā. Savukārt uzņēmumi, kas ikdienā lieto IT produktus un, pārvērtējot situāciju, konstatē, ka iespējas savietot dažādus produktus vai nomainīt vienu pret otru, iespējams, tiek nepamatoti kavētas, tiek aicināti vērsties Konkurences padomē. Ziņot iespējams arī anonīmi, izmantojot formu Konkurences padomes mājas lapā: <http://www.kp.gov.lv/lv/tipoffs>.

10 gadi Eiropas Savienības konkurences tiesībām Latvijā

Šā gada 1. maijā apritēs desmit gadi kopš Latvija ir Eiropas Savienības dalībvalsts. Tieši tik pat ilgu laiku līdztekus Latvijas Konkurences likumam pie mums ir spēkā arī Eiropas Savienības konkurences tiesību regulējums un Latvijas Konkurences padome darbojas vienotā Eiropas konkurences uzraudzības iestāžu sadarbības tīklā.

Konkurences regulējums ir definēts Eiropas Savienības pamatlikumā – Līgumā par Eiropas Savienības darbību. Tā 101. pants paredz konkurenci ierobežojošu vienošanos aizliegumu un nosacījumus, pie kādiem šīs vienošanās atbrīvojamas no aizlieguma. 102. pants paredz dominējoša stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas aizliegumu.

Ko dalība Eiropas Savienībā devusi konkurences uzraudzībai Latvijā

Plašākas pilnvaras Konkurences padomei

Lai Latvijas Konkurences padome varētu efektīvi piemērot Eiropas Savienības konkurences tiesības un atklāt uzņēmumu aizliegtas vienošanās, bija nepieciešams precizēt un stiprināt arī Konkurences padomes izmeklēšanas pilnvaras. Tādējādi 2004. gada 1. maijā Konkurences padome ieguva šodien šķietami pašsaprotamās tiesības pēc tiesas atļaujas saņemšanas veikt inspekcijas – nebrīdinot aizdomās turēto uzņēmumu, meklēt pārkāpuma pierādījumus tā telpās vai pie darbiniekiem esošajās mantās vai dokumentos. Bez šādām tiesībām atklāt tādus rūpīgi slēptus pārkāpumus kā kartela vienošanās konkurences uzraudzības iestādei bija tik pat kā neiespējami, tāpēc pirms 2004. gada Latvijas Konkurences padome bija spiesta vairāk strādāt ar negodīgas konkurences gadījumiem un Reklāmas likuma pārkāpumiem, kas ir salīdzinoši mazāk nozīmīgi un mazāk postoši tirgum un patērētājiem. Savukārt pēc 2004. gada vairumā būtiskāko konkurences tiesību pārkāpumu atklāšanā izšķiroša loma ir bijusi tieši inspekciju ietvaros iegūtiem pierādījumiem.

Iespēja piemērot Līgumu par Eiropas Savienības darbību

Līdz ar iestāšanos Eiropas Savienībā Latvijas Konkurences padome uzņēmās jaunu pienākumu – piemērot Eiropas Savienības tiesības Latvijā. Tas nozīmē, ja izmeklētais pārkāpums attiecas tikai uz Latvijas tirgu, uzņēmums tiek saukts pie atbildības par Latvijas Konkurences likuma pārkāpumu. Savukārt, ja pārkāpums var ietekmēt tirdzniecību starp dalībvalstīm, Latvijas Konkurences padome piemēro Līgumu par Eiropas Savienības darbību. Kopumā 10 gadu laikā Latvijā ir ierosinātas 19 lietas par iespējamiem Līguma par Eiropas Savienības darbību pārkāpumiem. Starp būtiskākajām no tām minams 2006. gadā izskatītais VAS „Starptautiskā lidosta „Rīga”” pārkāpums – lidosta piemēroja atlaižu sistēmu, kuras rezultātā tika radīti nevienlīdzīgi konkurences nosacījumi, liekot vienām aviosabiedrībām segt citu radītās izmaksas. 2009. gadā Konkurences padome konstatēja piecu *Samsung* sadzīves tehnikas tirgotāju aizliegtu vienošanos, kuras ietvaros tie vienojās par cenām, uzspieda noteiktas cenas interneta veikalos, kā arī ierobežoja iespējas ievest Latvijā lētākas preces. Savukārt 2013. gadā par Līguma par Eiropas Savienības darbību pārkāpumu – pārmērīgu cenu noteikšanu – tika sodīta autortiesību kolektīvā pārvaldījuma biedrība AKKA/LAA, kas mazajiem un vidējiem veikalos un pakalpojumu sniedzējiem par mūzikas atskaņošanu apmeklētājiem domātās telpās piemēroja tarifu, kas ir ievērojami augstāks par līdzīgiem tarifiem ne vien Lietuvā un Igaunijā, bet arī vairumā citu ES dalībvalstu.

Līguma par Eiropas Savienības darbību pārkāpumus izmeklē Eiropas Komisija, ja tiek pārbaudītas darbības, kas skar vairāk nekā trīs dalībvalstis vai lietā ir nepieciešams dot jaunu interpretāciju ES konkurences tiesību piemērošanai. Tāpat Eiropas Komisija izskata arī lielākos ES tirgu ietekmējošos apvienošanās darījumus.

Iespēja sadarboties un līdzdarboties

[Eiropas Konkurences tīkls](#) (ECN) ir sadarbības platforma, kas dalībvalstu Konkurences iestādēm ļauj sadarboties gan izpētes lietu un tirgus uzraudzību ietvaros, apmainoties ar informāciju un palīdzot organizēt inspekcijas dažādās valstīs, gan veidojot konkurences politikas attīstību.

Latvijas Konkurences padomes pārstāvji piedalās ECN plenārsēdēs un darba grupās, kurās tiek apspriesti dokumenti un jautājumi, kuri ir aktuāli Latvijai. Tādējādi Latvijai ir iespēja sniegt savu redzējumu, kas tālāk tiek ņemts vērā, izstrādājot Eiropas Savienības direktīvas un regulas. Vienlaikus Latvijas ekspertiem ir iespēja apgūt labāko citu dalībvalstu praksi politikas veidošanā un pārkāpumu izmeklēšanā. Un liela loma šajā sadarbībā ir ne vien formālajam darbam, bet arī neformālais saziņai, iespējai personiski pārrunāt katram aktuālos jautājumus, kas pārsteidzoši bieži izrādās vienlīdz aktuāli vairākām valstīm